

KINCS Est: Rendszerváltás a generációk szemével

2019. 10. 28.

A rendszerváltás 30. évfordulójához kapcsolódó rendhagyó KINCS Est zajlott október 28-án a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) szervezésében. A házigazda ezúttal is Süveges Gergő, beszélgetőtársai Prof. Dr. Láncki András, a budapesti Corvinus Egyetem rektora és fia, Láncki Tamás politológus voltak.

Az est házigazdája felvezetőjében megjegyezte: tudomása szerint apa és fia még nem jelentek meg együtt hasonló nyilvános rendezvényen, majd elmondta, hogy aktuálpolitikai vonatkozások nélkül három témát szeretne körbejárni: milyen családból jöttek, hogy élték meg személyesen a rendszerváltást-változást, továbbá, hogy szerintük mi magyarok és a környező népek mit vártunk és mit kaptunk ettől a korszaktól.

Láncki András elmesélte: szülei a Békés megyei Körösladányból származnak, édesanyja könyvkötőként, édesapja szabóként dolgozott. Egyetlen gyermekként meglehetősen nagy szabadsággal nevelték. Édesapja javaslatára közgazdasági szakközépiskolába járt, ahol angolt és németet tanult (akkoriban talán az egyetlen középiskola volt Magyarországon, ahol nem volt kötelező orosz-oktatás). Mindez „más dimenziót adott a gondolkodásának”, őt azonban inkább a filozófia érdekelt. Szülei még az ő születése előtt, munkalehetőséget keresve a korai '50-es években Budapestre költöztek. '56-ban édesapja „a blokádnak jó oldalán állt”, felmerült benne az emigráció lehetősége, de az akkor pár hónapos kisfia miatt végül itthon maradtak. Szabóként másodállásban „nagy szerepet vállalt a hazai farmergyártásban”. Bár a családban egyértelmű volt a diktatúra megítélése, apjának nem jutott ideje-ereje a politizálásra; s őt is arra tanították, hogy „tartsa magát távol az ideológiai dolgoktól”.

Láncki Tamás így kezdte: nem létezne, ha nincs a Kádár-rendszer, hiszen enélkül az eltérő társadalmi környezetből származó szülei frigye sem jöhetett volna létre: édesanyja egy felvidéki polgárcsaládból származott, amely vagyonát és társadalmi státuszát is elvesztette a kommunizmusban, nagyapja pedig éveket töltött börtönben is a Rákosi-rendszerben. „Ezt a kettősséget hordozom magamban: az anyagi értelemben lecsúszott iparos-polgárcsaládét és az anyagi értelemben felemelkedett zsellércsaládét, amelyek valahol félúton találkoztak” – magyarázta. Első politikai élményeként Brezsnyev halálát említette, majd a Bős-Nagymarosról szóló szavazást, ahol apja a tévé előtt szurkolt, majd kijelentette: „ebből az országból nem lesz semmi”. Nagy Imre újratemetésére nem emlékezett, a taxisblokádra is csak annyiban, hogy biciklizhetett az autópályán, és hogy túl hamar lett vége, hétfőn már iskolába kellett menni. A Kádár-rendszer számára gyermekként élhetőnek, biztonságosnak, ugyanakkor különösen egy

bécsi látogatást követően nyomasztóan szürkének tűnt. '89-ben ez a világ felbomlott, „valami elveszett”, a felnőttek „bajban voltak”, az ő elbizonytalanodásukat a gyerekek megérezték, visszaéltek vele, kihasználták a fellazult rendszert. Nem volt jó időszak – összegezte, iskolai, majd egyetemi emlékeivel bizonyítva, hogy a „régí reflexek” a '90-es évek elején is működtek.

Lánczi András fontos kérdésnek tartja, hogy a gyerekek mennyire kapnak tudatos politikai nevelést. Azonban apja korábban említett tanácsa és apósa hozzáállása ('56-ban szabadult, de nem engedte utcára a családját azzal az indoklással, hogy a „forradalom a kommunisták belügye”) és az akkori ellenzék főszereplői miatt („közelről láttam őket, egy sem volt rokonszerves”) miatt sokáig tudatosan távol tartotta magát a politikától. 2002-ben jelent meg a nyilvánosság előtt („az akkori események kiverték nálam a biztosítékot”), de előtte is folyamatosan követte a történéseket, intellektuálisan nagyon, tevőlegesen kevésbé foglalkoztatták annak kiváltó okai. Távolsgártartásának másik okaként a politika és a filozófia feloldhatatlan ellentétét nevezte meg; egy Amerika alapításakor aktív képviselő szavaira hivatkozva hangsúlyozta: nagyon fontos lenne a tapasztalatra hagyatkozni, nemcsak az észre. „A tapasztalat a legfontosabb, amit fel tud mutatni egy közösség, ebből még kinőhet valami” – fogalmazott. A rektor szerint a rendszerváltás-változás megítélésének vitája ma is zajlik, ezek nem lezárt dolgok, ezért ő nem is szívesen használja ezeket a fogalmakat. Tény, hogy lezajlott egy alkotmányos változás és elmozdulás egy másik intézményrendszer irányába, de akkor nem lehetett pontosan érteni az események folyását, mindenkinek más benyomásai voltak. A jogászok egy része jogi forradalomként élte meg a folyamatot, szerintük a politika a jog szolgáltatóléánya, de „ez nincs így, sosem volt így”, idézte egyetemi tanára, *Bolberitz Pál* szavait, aki szerint a magyar társadalom többsége a rendszerváltás után egy Ausztriára hasonlító Kádár-rendszert akart.

Lánczi Tamás meglátása szerint a magyar társadalom legfeljebb 1%-a rendelkezett a történések megértéséhez szükséges hatalmi rutinnal és geopolitikai látással, a többiek naivan álltak hozzá és csak 2010-re értették meg, mi történt akkor és következő 20 évben. Volt, akinek a fordulat személyes szabadságélményt jelentett; volt, aki örült a megnövekedett fogyasztási lehetőségeknek és volt, aki tönkrement. Emlékeztetett: másfél millióan veszítették el a munkahelyüket (mára ebből egymilliót sikerült nagy nehezen visszaépíteni), az állami vagyon kétharmada pedig örökre elveszett, az akkori elit saját egzisztenciáját átmentve mindent (tudást, „brandet”) odadobott. A politológus szerint ezek a veszteségek iszonyatos terhet róttak arra a magyar társadalomra, amely még sokáig viselte nyomát a puha diktatúra vezetője „*megalkuvó, sunyi, kisszerű*” pszichéjének – ellentétben a csehekkel, akiknek van Skodájuk („miközben nekünk nincs Ikarusunk és Videotonunk”) és a lengyelekkel, akik „ugyancsak kihúzzhatják magukat”. A fordulat legnagyobb veszteséinek a volt NDK polgárait nevezte, akik most is másodrendűek saját hazájukban, pedig „óriási lehetőségük lett volna a kitörésre”. (Résztevői kérdésre

hozzátette: a határon túli magyarok is vesztesei voltak a rendszerváltásnak, leginkább a kárpátaljai és a vajdasági magyarok, de az erdélyieket is nagy veszteség érte.)

Lánczi András szerint a Kádár-rendszerből öröklött kisebbségi érzés nem múlt el nyomtalanul, a szűk elit később is ezt a kisebbségi érzést táplálta az emberekbe a legrafináltabb módon; ezért az öngyűlöltre nevelés hatása ma is érezhető, annak gyakorlata ma is létezik; a hazafias érzések és a vallásosság felvállalása ma is ellentmondásos, sztereotípiákkal teli, pedig „a gazdasági motivációkat nem lehet megérteni emberi motivációk nélkül”. *Lánczi Tamás* szerint a privatizáció öngyarmatosítást jelentett, hiszen annak költségeit is mi viseltük; a jelenleg is létező magyar és keresztény (ön)gyűlölet mögött pedig óriási küzdelem zajlik a háttérben azért, hogy kié lesz a vezető szerep a kontinensen. Komoly problémának tartja, hogy a fiatal generáció már egyáltalán nem ismeri a rendszerváltás történetét és annak meghatározó alakjait, és nem is érdeklik őket ezek a kérdések, pedig „saját helyzetük nehézségei bennük gyökereznek”. Nekik „minden vicc új”, vevők a korábbi eszmék „átcímkezett” verzióira (alapjövedelem, lakhatás, mint alapjog), a régi ideológiák új, emberséges mázzal leöntött megjelenésére (migráció, klímavédelem, szegénység). Ezek ürügyek, de „hatékonyak és fertőznek”.

Résztevői kérdésre válaszolva mindketten elmondták: nem igaz, hogy nem lehetett volna másképp véghezvinni a rendszerváltást-változást, hiszen máshol nem volt olyan, hogy a leköszönő rendszer képviselői továbbra is legitim módon hatalomban maradhattak és részt vehettek a privatizációban. Ahol okosabbak voltak, és ahol az elit nem volt olyan korrump, mint nálunk, ott megmentették a hazai értékeket, mint például a lengyelek a textilipart. Ha minden nem is, de az állami vagyon jelentős része itthon is megmenthető lett volna. Volt tehát tapasztalat, amire alapozni lehetett volna, ha nem is ugyanaz, mint nálunk, de hasonló, csak mi nem tudtunk róla – zárták a beszélgetést.

Antal-Ferencz Ildikó